

Finns det goda i det post-mänskliga?

Av Waldemar Ingdahl

Francis Fukuyama har gjort det igen; skrivit en viktig bok som startar en viktig debatt. Den här gången handlar det om gen- och biotekniken. Men han är farligt ute när han vill skapa kontrollmyndigheter med stora befogenheter utan att definiera vad uppgiften i övrigt skall vara.

DET KANSKE hade varit dumdristigt att förutspå att den amerikanske statsvetaren Francis Fukuyama ännu en gång skulle skriva en bok som kunde påverka omvärlden lika mycket som Historiens slut och den sista människan gjorde när den gavs ut för ett årtionde sedan. Our posthuman future: Consequences of the Bio-

"Gen- och biotekniken kan underlätta sökandet efter dygden och lyckan."

technology Revolution kan dock mycket väl bli den boken. Här beskriver han den politiska fråga som kommer att dominera vår framtid: hur gentekniken påverkar människan och samhället. Glöm kriget mot terrorismen, det är bara efterdyningarna av 1900-talets konflikter. Boken har utlöst en stor och livlig debatt i USA, inte minst för att Fukuyama är medlem av presidentens råd för bioetik och därmed påverkar policybesluten.

Han blev känd för sin, av Hegel inspirerade, tes om att det liberaldemokratiska samhället och marknadsekonomin har segrat och att historien därför skulle vara slut då

inga kvalitativa förbättringar skulle kunna ske från detta tillstånd. Men Fukuyama påpekar i förordet till Our posthuman future att han hade fel. Hur kan historien vara slut om vetenskapen och tekniken fortfarande utvecklas?

Det är de stora framstegen inom gen- och biotekniken under 90-talet som har fått Fukuyama att oroa sig för framtiden, då dessa har tagit en farlig vändning. De ställer samhället inför nya problem som kräver analys och åtgärder, och där han säger sig vilja finna en medelväg mellan de som fullständigt förkastar biotekniken och de som anser att all reglering av den är omöjlig och oklok. Vi ser kanske inte applikationer som kloning av människor och genetisk ingenjörskonst i dag, men dessa, och redan nu existerande tekniker manar oss till att snarast tänka över vart vi vill att vetenskapen skall gå.

Fukuyama inleder med en god, om något spretig, överblick av hur vetenskapen har utvecklats på dessa områden. Då vi lever i en tid av specialister som håller sig alltmer inom ramarna för sina alltmer isolerade underspecialiteter är det uppfriskande att se en humanist som försöker ge en god naturvetenskaplig bakgrund till sina resonemang.

Av de tekniker som finns i dag tar

Fukuyama upp neurofarmakologin som första exempel på en teknik som ändrar på samhället. Vi har nu fått så mycket kunskap om hur hjärnan faktiskt fungerar att vi kan förändra sinnet på ett mycket mer exakt sätt än den tidigare analytiska psykologin kunde. Detta har lett till att antidepressiva medel som till exempel Prozac och Ritalin (mot koncentrationsstörningen ADHD) används av allt fler människor i dag. Man sjukdomsförklarar alltför lättvindigt tillstånd av dålig självkänsla och rastlöshet för att slippa undan att man inte på egen hand skapar sig erkännande eller att föräldrar och lärare smiter från sitt ansvar att ta hand om barn med behov som egentligen faller inom ramen för det normala. Det är oftast lättare att välja medicinering i stället för att ta itu med sin situation. Fukuyama ser detta som ett steg mot den socialt kontrollerade, godmodiga och liknöjda människotyp som beskrivs i Aldous Huxleys bok *Du sköna nya värld*.

POST-MÄNSKLIGHETEN

Men det finns värre saker runt hörnet. Han fruktar än starkare mediciner för att reglera mänskligt beteende så att människor beter sig väl i samhället. Han ser att biotekniken ger oss möjligheten att byta till oss en onaturligt lång livslängd mot livskvalitet, och att denna nya gerontokrati skapar ett mycket statiskt samhälle. Kloningen är en onaturlig reproduktionsform som öppnar dörren för att genom genetisk manipulation eliminera låg intelligens, brottslighet och oönskade sexuella preferenser. I slutändan öppnar detta för eugenikens återkomst och det post-mänskliga samhället.

Varför är det post-mänskliga dåligt? Fukuyama ser den mänskliga naturen som summan av beteenden och egenskaper som är typiska för människosläktet, utifrån genetiska faktorer. Denna definition ger honom stora problem. Vad menas

med "typiskt"? Hur kan man få fram en "summa" av genetiskt bestämda beteenden och egenskaper? På detta har inte Fukuyama något riktigt bra svar, då han inte anser att begreppet "hälsa" kan ha olika betydelser för olika tidsperioder eller synsätt. Den mänskliga naturen är som den är i våra dagar, även om till exempel 1500-talets människor förmodligen skulle se oss som lever på 2000-talet för post-mänskliga då vi är så oerhört mycket friskare och långlivade än vad de var. Fukuyama menar att detta är fråga om "terapi", som han är för, men att han är emot "förbättring". Denna distinktion vill han skall utgöra gränsen mellan det tillåtna och otillåtna. Men även för vår tid blir Fukuyamas distinktion svag, särskilt då den tar fasta på det "typiska". Antag att en ny medicin kunde göra alla svenskar lika friska, både fysiskt och psykiskt, som de friskaste av oss. Skulle det vara "terapi" eller otillåten "förbättring"? Borde det vara otillåtet att vara för frisk?

Fukuyama faller här ned i just den överförenklade biologism han faktiskt anklagar andra för i sin bok, men han identifierar den viktiga tanken att dessa tekniker har kopplingar mellan varandra, att de samverkar på oväntade sätt, och att de leder fram till en kvalitativ förändring av det mänskliga tillståndet. Det gör mycket få tänkare och debattörer i dag.

Fukuyama ger oss en noggrann, och mycket tänkvärd, rundvandring i hur den västerländska filosofin har sett på människans natur och värdighet. Det överraskande är att han går till naturrättsliga resonemang och tillbaka till de klassiska grekiska filosoferna, främst Aristoteles, för att finna svar. Han konstaterar att det mesta av dagens filosofi inte klarar av att ge oss vägledning om den mänskliga naturen, för den ses inte längre som en intressant fråga. Nietzsche hade fel, menar Fukuyama. Fortfarande på 2000-talet ser vi inga övermänniskor bortom ont och

gott, fortfarande behövs moralen för att vägleda våra handlingar. Tanken på den mänskliga värdigheten finns fortfarande kvar och den klarade sekulariseringen. Även materialismen har misslyckats. Teknik har inget inbyggt imperativ, det är vi själva som måste avgöra vad vi skall bruka tekniken till: ont eller gott. För att föra en meningsfull debatt om gen- och bioteknik, konstaterar Fukuyama, måste vi utgå från en sekulariserad, naturrättslig och aristotelisk moraldiskussion.

DET ONTOLOGISKA SPRÅNGET

Bokens bästa del är avsnittet om filosofin och moraldiskussionen. Onekligen har han en poäng i att dagens filosofi inte har räckt för att ge bra svar på bioetikens frågor, eller att de försök som har gjorts med att skapa breda konsensuslösningar på etiska problem inte fallit väl ut.

Men Fukuyama ställer till det för sig genom självmotsägelser. För att förklara varför den mänskliga naturen är distinkt från djuren ansluter han sig till påvens tal om "det ontologiska språnget" där människan, på något för vetenskapen oförklarligt sätt, lyftes upp av Gud till sin unika ställning i skapelsen. Detta trots att han tidigare i boken argumenterat för en sekulär syn på frågan. I sin redogörelse för människans värdighet, är han starkt emot gentekniken, då "det genetiska lotteriet" skall ge alla samma möjligheter, annars öppnas det för en osund konkurrens mellan människor och för en genetisk överklass. Men som Fukuyama själv påpekade i Historiens slut så kommer ett extremt jämlikhetstänkande att falla på sina egna inneboende orimligheter när det omsätts i praktiken, just genom att förhindra konkurrens mellan människor.

Fukuyamas självmotsägelser har uppmärksamats i den amerikanska debatten, men få har funderat över vad de bygger på. Säkert spelar

Fukuyamas konservativa och kommittära läsning av Aristoteles stor roll. Så reduceras dock Aristoteles till en mer omodern tänkare än vad han skulle behöva vara. Genom exempelvis den neo-aristoteliska läsning, som blev mer populär under 90-talet, uppstår inte samma problem. Då ser man tydligare att Aristoteles för fram en handlingsberoende dygde-etik som är beroende av individen, inte av den abstrakta, kollektiva mänskliga värdighet Fukuyama bygger upp.

Aristoteles sade i Den nikomachiska etiken att "de förnuftsensliga handlingarna är de handlingar som är mest personliga och har den största graden av frivillighet". Samma frihet borde gälla i bioetiska frågor och låta individen söka ett gott liv inom livets alla områden. Gen- och biotekniken kan underlätta sökandet efter dygden och lyckan. Hur skall man till exempel rimligen kunna sträva mot lycka om man är kroniskt djupt deprimerad?

**"Så reduceras dock
Aristoteles till en mer
ommodern tänkare än vad
han skulle behöva vara."**

Aristoteles talade förvisso om att saker måste förbli vid sin givna form, men han poängterade också att man måste fullända denna form. Även genteknikförespråkare finner stöd i Aristoteles.

Skillnaden mellan dessas syn och Fukuyamas, är att den senare ser det "naturliga" som ett värde i sig. John Stuart Mill påpekade dock redan på 1800-talet att konformitet till det naturliga inte har någon koppling till "rätt" och "fel", och vi skapar oss stora problem om vi inte fokuserar på handlingars moraliska halt. Ett gott exempel på det är kloning, som Fukuyama ser som en "onaturlig"

form för fortplantning, som kan leda till "onaturliga" förhållanden mellan föräldrar och barn. Men provrörsbefruktning samt spermie- och äggdonation är också onaturliga, liksom kejsarsnitt. Om man är rädd för möjligheten till "skräddarsydda" barn

"Hur vi skall förhålla oss till varandra när vissa människor börjar att radikalt modifiera sig själva?"

borde man ha dragit gränsen långt tidigare än kloning. Med en fokusering på handlingen ser man ett nog viktigare skäl till att vara kritisk till reproduktiv kloning i dagens läge, nämligen att metoden innehåller stora risker för både barn och mödrar.

Fukuyama försöker i bokens sista del ge riktlinjer för en gen- och bioteknikpolicy. Han förordar att vi snarast skapar globala kontrollorgan med extraordinära maktbefogenhe-

ter, för att övervaka forskning och tillämpning av gen- och bioteknik. I beskrivningen av dessa kontrollorgan blir Fukuyama, rent ut sagt, slarvig och naiv. Först får vi sätta upp dessa mäktiga kontrollorgan, sedan får vi avgöra exakt vad de skall göra och hur. Att människor kan känna tveksamhet inför dessa kontrollorgan (som i sin tanke bär likheter med USA:s krig mot terrorismen) ser Fukuyama som farligt, för det får inte vara för många som inte tror på att dessa organ kan fungera. Tyranner saknar, som Edmund Burke påpekade, sällan förevändningar. Att förse dem med nya förevändningar, är en socialt oansvarig uppmuntran till nya möjligheter och lockelser till maktmissbruk.

Fukuyama befinner sig inte på den gyllene medelväg han säger sig söka. Han är långt inne i det biokonservativa lägret, och hans tankar och förslag till lösningar skapar nya problem. Trots det är hans bok otvetydigt det första viktiga bidraget i 2000-talets debatt om vart vi vill att

människan och samhället skall gå, och Fukuyama ger oss verktyg att bygga vidare med.

Vi kommer att ställas inför svåra frågor som måste lösas snart. Hur vi skall förhålla oss till varandra när vissa människor börjar att radikalt modifiera sig själva? Finns riskerna för en för biologisk syn på människan? Hur skapar vi idéer och samhällen som drar nytta av genteknikens fantastiska möjligheter? Finns det goda i det post-mänskliga? Dessa och andra frågor måste debatteras mycket snart, och Fukuyama har rätt i att deras sprängkraft är mycket stor.

Waldemar Ingdahl (waldemar.ingdahl@eudoxa.se) är VD för tankesmedjan Eudoxa och författare till boken "Som egenmäktiga gudar" om den svenska debatten om gen- och bioteknik på 70- och 80-talen.

BOKFAKTA

Författare: Francis Fukuyama

Titel: Our posthuman future: Consequences of the biotechnology revolution

Förlag: Farrar, Stratus and Giroux, New York 2002

EUROPAS HISTORIA

Napoleon skapade monstret som satte Europa i brand

Av Mats Fält

Napoleon var en av den starka, farliga statens fäder. Världen blev sämre att leva i av hans bidrag till mänsklighetens utveckling.

NU VET JAG VARFÖR de står där, på kommunalrådsbokhyllan i förortskommunen. Officerarna från Paris garde, de polska länsskårens och ett av husarregementena. Napoleons

officerare som i sin kejsares tjänst härjade i Europas länder under artonhundratalets två första decennier. De är ännu ett tecken på napoleonmytens lyskraft, snart två hundra år efter katastrofen vid Waterloo och "den lille korsikanens" död på

S:t Helena. En lyskraft som mycket metodiskt byggdes upp under Napoleons hela karriär, från insatserna för revolutionen under det tidiga 1790-talet till de sista åren av haltande hälsa vid sydatlantens strand.

Napoleon är en av de historiska gestalter som nästan alla faktiskt känner till. Han förekommer inte bara i svenska bidrag till schlagerfestivaler, utan i väldigt många sammanhang, inte minst konstnärliga och litterära. Ofta som symbol för styrka, kreativitet, modernitet, mod och framgång. Verkligheten bakom myten var, som så ofta, något helt annat. Att Napoleons imperium aldrig fick den nödvändiga stabiliteten är ingen nyhet. Däremot vet nog många inte hur labil konstruktionen faktiskt var – och hur lite Napoleon själv bidrog